

IPS Publications

הסכם הגרעין עם איראן – ארבע אפשרויות

מאת: ד"ר עודד ברוש

ינואר 2016

IPS Publications

IDC Herzliya

המכון למדיניות ואסטרטגיה (IPS)
בית ספר לאודר לממשל, דיפלומטיה ואסטרטגיה
המרכז הבינתחומי הרצליה

הסכם הגרעין עם איראן – ארבע אפשרויות¹

עודד ברוש

ינואר 2016

במאמר המופיע לאחרונה בכתב העת היוקרתי "פוריין אפירס", מציע הפרופסור מייקל מנדלבאום – מומחה מהשורה הראשונה לנושאים אסטרטגיים – לחזק את הסכם הגרעין עם איראן באמצעות שימור, וחדוד, האיום באופציה צבאית לסיכול כל חריגה איראנית מהותית, או ניסיון "פריצה" אל עבר נשק גרעיני. מנדלבאום, שכונותיו חיוביות בהחלט, כמו גם אחרים, מחמיץ את משמעות ההסכם בראייה האיראנית, שהיא שאיום כזה לא יוכל להתקיים בעוד כמה שנים, כאשר המחיר הכרוך במימוש יהפוך לבלתי מתקבל על הדעת. זה יקרה אחרי שאיראן תשקיע – כבר מיד עם הסרת הסנקציות – בתשתיות אסטרטגיות, ובהרחבת הייצור העצמי של מגוון אמל"ח, כולל טילים בליסטיים וטילי שיוט; תרכוש אמל"ח מתקדם, אחרי שיוסר אמברגו הנשק, ואולי אף לפני כן, הן לצרכי הגנה, כולל נגד מכלול אמצעי התקיפה האוויריים שבידי ארה"ב, והן לצורך התקפה ותגמול; ועם הסרת הסנקציות על תכנית הטילים תפעל לשדרוג האמינות והשרידות של הטילים הבליסטיים וטילי השיוט האיראניים.

בעצם יש ארבע אפשרויות בהסתכלות קדימה: אפשרות ראשונה היא שבאיראן יחול מפנה לטובה. אף שמתנגדי ההסכם מייחסים לאפשרות זו סבירות נמוכה ביותר, בכל זאת יש סיבות טובות לחשוב שיש לה סיכוי – אולי בסבירות של עד כעשרים-שלושים אחוזים. אפשרות שנייה – היא שאיראן אמנם תקיים את ההסכם, אולי עם סטיות לא מהותיות (גניבת פינות שלא תקרב אותה משמעותית לנשק גרעיני), אבל ביתר הנושאים תמשיך בדרך שנקטה עד כה. זהו תרחיש של עוד מאותו הדבר ("more of the same") – כלומר, על אף שלאיראן יהיה יותר כסף לממן חתרנות אזוריות, לא יחול שינוי אסטרטגי כולל. יש סיבות טובות להעריך גם שדווקא זאת האפשרות שתתממש. אפשרות שלישית היא שאיראן לא תקיים את ההסכם, שבעוד שנים ספורות היא תפר אותו באופן מהותי, ותשוב לחתור, בחשאי או בגלוי, לנשק גרעיני. יש משום תרתי דסתרי בהערכה כזאת, שכן אם ההסכם כה מוטא לטובת איראן, הרי שבהערכה כי ישברו את הכלים יש משום אמירה שהאיראנים הם בלתי-רציונאליים – ואין רבים הסבורים כך. אבל מגמה כזאת יכולה להתפתח בגלל הקצנה פנימית, ולכן גם כאן יש בסיס כלשהו להניח שזהו התרחיש הנכון. כמובן שזאת תהיה, בבוא ההפרה המהותית, איראן עשירה יותר וחזקה יותר מהיום, ויש לכך השלכות משמעותיות מבחינת יכולתה לעמוד במשטר סנקציות מחדש, או במהלך צבאי מוגבל לסיכול פריצה גרעינית (pre-emption).

האפשרות הרביעית היא המעניינת, החשובה, הסבירה, והמדאיגה מכולן – והיא שהאיראנים עיצבו בקפידה ובכישרון הסכם המקנה להם יתרונות אסטרטגיים של שינוי כולל, מותנה אמנם בקיום על דם של סעיפי ההסכם בחלקו הגרעיני. הסרת הסנקציות תביא לכך, נוסף על פתיחת האופק הכלכלי המובן מאליו, שהאיראנים יוכלו מיד להשקיע במגוון תחומים בעלי השלכה ישירה או עקיפה ליכולות האסטרטגיות, עוד טרם הסרת אמברגו הנשק וההכרה הבינלאומית בתכנית הטילים, שצפויים בהמשך, כלהלן: מחשבים, חומרה ותוכנה (המלה software מופיעה בחלק הלא-גרעיני של ההסכם תריסר

¹ גרסה קודמת התפרסמה באנגלית כאן:

<http://www.fpri.org/articles/2015/12/problem-iran-nuclear-deal-its-not-iran-will-violate-it-iran-will-comply>

פעמים), לוחמת סייבר – הגנתית והתקפית, נכסי תשתיות תחבורה, לוגיסטיקה, תקשורת, אלקטרוניקה ואופטיקה מתקדמים; כבישים, רכבות, אויר, ים, נמלים, מסופי נפט, אתרי אחסון, בנקרים, מנהרות, ומתקנים חסינים מפני תקיפה, אמצעי מודיעין, פיקוד, בקרה, שליטה, מערכות גיבוי, רשת החשמל, ויותר נכסים לשדרוג משמעותי של היכולות האיראניות, הן ההגנתיות והן ההתקפיות; הם גם ישקיעו בהרחבת הייצור העצמי של אמל"ח, כולל טילים – בליסטיים ושיוט. סביר שההפניה של משאבים יקרים תהווה גם בגדר שלמונים למתנגדי ההסכם, השמרנים, הקיצוניים ומשמרות המהפכה, כדי לרכוש את הסכמתם לתהליך, ועל מנת להסיר את האיומים הפנימיים על תומכי ההסכם.

אחרי חמש שנים, כשיוסר אמברגו הנשק, יתאפשר לאיראן לרכוש מערכות אמל"ח מהמתקדמות, בדגש על מערכות הגנה אווירית ליירוט כל סוגי כלי הטייס, מאוישים או לא, חמקניים, טילי שיוט וטילים בליסטיים. אחרי שמונה שנים, צפויה התפתחות דרמטית נוספת, אז – בכפוף לאישור סבא"א שכל הפעילות הגרעינית האיראנית היא לצרכי שלום בלבד – יוסרו העיצומים מתכניות הטיילים, ואיראן תוכל לרכוש את הטכנולוגיות המתקדמות ביותר לייצור טילים בליסטיים וטילי שיוט אמינים, מדויקים ושרידיים, ללא הגבלה מספרית או איכותית. מכאן שלאיראנים יש מוטיבציה שאין להמעט בה להביא לאישור כזה, תוך קיום מוקפד, פחות או יותר, על חלקם בהסכם – הוא החלק הראשון, הגרעיני; יתר על כן, אפשר שהמהלך יוקדם, היה וסבא"א תפיק "תעודת הכשר" גרעינית עוד קודם לחלוף שמונה השנים – ואם כן צפוי שהאיראנים יעשו כל מאמץ להקדימו.

אם כל הדברים האלה יתממשו תהפוך איראן תוך שנים אחדות חסינה מפני מבצע צבאי מוגבל למניעת "פריצה" גרעינית, כי החלופה הזאת תפוג כאשר חישובי העלות-תועלת שלה יהפכו לבלתי סבירים – הן בגלל השדרוג ביכולות ההגנה של איראן, והן בשל ההתעצמות ביכולות התגובה ההתקפית. יתרה מזאת, מימוש פירות ההסכם באופן מלא על ידי איראן יקנה לאיראנים יכולות תקיפה מנטרלות עם מאפיינים של מעין כושר מכה ראשונה, בעוד שביכולות ההגנה, התגמול והתגובה של איראן יימצאו היבטים של אמינות ושרידות במתווה של כמעין כושר מכה שנייה.

האיראנים שקדו, אם כן, על הסכם במטרה לקיימו, לא להפר אותו, ואשר שבירתו המהותית תהווה משום ויתור על תכלית השינוי האסטרטגי שיצק בו צוות המשא ומתן האיראני – בהדרכת ובאישור המנהיג העליון. ולבסוף, ההסכם עדיין מכשיר את הדרך לכך שעם חלוף השנים, ישוב ויעלה מחדש גם התרחיש של "פריצה גרעינית בהתראה קצרה", על פי דין ההסכם, לא בגלל הפרתו – כאשר איראן כבר תהיה חסינה מפני סיכול מקדים ("preemption"), או ענישה. לכן על ישראל לתאם עם ארה"ב כיצד למנוע את התוצאות של קיום ההסכם דווקא על ידי איראן, ומיצוין, אם האיראנים אינם צפויים להפר אותו מהותית – ואם הסכנה היותר גדולה היא שהם יקיימו אותו.